

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Субіна О. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник*

Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України

пров. Віто-Литовський, 98А, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-8167-539X

o.o.subina@npu.edu.ua

Марченко Н. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти дорослих*

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-8879-4698

n.marchenko@npu.edu.ua

Ключові слова: *змішане навчання, моделі змішаного навчання, форми організації освітнього процесу, методи, дистанційна освіта, освітній менеджмент.*

У статті проаналізовано різні підходи до трактування поняття «змішане навчання», яке досить часто дослідники ще називають «гібридним», «комбінованим», «інтегративним» чи «багатометодним». Виявлено, що у нормативних документах найчастіше вживається поняття «змішане навчання», що визначається як підхід або модель взаємодії вчителя та учнів, яка відбувається як під час безпосередньої роботи учасників освітнього процесу в аудиторії, так і із застосуванням онлайн-ресурсів. Однак автори зазначають, що в чинному законодавстві України не передбачено змішаної форми здобуття освіти як такої, але заклади освіти змушені організувати очне навчання з використанням дистанційних технологій з огляду на епідеміологічну ситуацію (2020–2022 рр.) та військові дії на території України. Також у статті проаналізовано чотири рівні реалізації змішаного навчання (на рівні діяльності, на рівні навчальної дисципліни/курсу, на рівні освітньої програми, на рівні закладу освіти). Виявлено, що однією із найбільш поширених практик застосування технологій змішаного навчання є на рівні дисципліни/курсу, що передбачає поєднання очної форми проведення навчальних занять і дистанційної. У розвідці проаналізовано переваги різних моделі організації освітнього процесу (модель додаткових можливостей (Supplemental Model), змінна модель (Replacement Model) та емпоріум модель (Emporium Model), ротаційна модель (Rotation model), гнучка модель (Flex model), модель самостійного змішування (Self-Blend model) та модель збагаченого віртуального середовища (EnrichedVirtual model)). Вибір найоптимальнішої моделі змішаного навчання для використання в освітньому процесі закладу освіти лежить на його адміністрації, яка розробляє і затверджує відповідний нормативний документ, що визначає основні складові та засади реалізації змішаного навчання, регламентує всі організаційні процедури такої форми навчання, а також права та обов'язки учасників освітнього процесу. Окрім того, освітній менеджер має здійснювати моніторинг ефективності реалізації освітнього процесу на всіх його рівнях та проведення оперативних коригувальних заходів.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF BLENDED LEARNING IN VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE

Subina O. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher*

*Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Vito-Lytovskyyi lane, 98A, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8167-539X
o.o.subina@npu.edu.ua*

Marchenko N. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Adult Education
Drahomanov Ukrainian State University*

*Pirogova str., 9, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8879-4698
n.marchenko@npu.edu.ua*

Key words: *blended learning, blended learning models, forms of organisation of the educational process, methods, distance education, educational management.*

The article analyses various approaches to the interpretation of the concept of ‘blended learning’, which is often also called ‘hybrid’, ‘combined’, ‘integrative’ or ‘multimethod’ by researchers. It is found that the regulatory documents most often use the concept of ‘blended learning’, which is defined as an approach or model of interaction between teachers and students, which takes place both during the direct work of participants in the educational process in the classroom and with the use of online resources. However, the authors note that the current legislation of Ukraine does not provide for a blended form of education as such, but educational institutions are forced to organise full-time education using distance technologies due to the epidemiological situation (2020–2022) and military operations in Ukraine. The article also analyses four levels of implementation of blended learning (at the level of activity, at the level of discipline/course, at the level of educational programme, at the level of educational institution). It is found that one of the most common practices of using blended learning technologies is at the level of discipline/course, which involves a combination of face-to-face and distance learning. The article analyses the advantages of different models of organising the educational process (Supplemental Model, Replacement Model, Emporium Model, Rotation Model, Flex Model, Self-Blend Model, and Enriched Virtual Model). The choice of the most optimal model of blended learning for use in the educational process of an educational institution lies with its administration, which develops and approves the relevant regulatory document that defines the main components and principles of blended learning, regulates all organisational procedures of this form of education, as well as the rights and obligations of participants in the educational process. In addition, the educational manager should monitor the effectiveness of the educational process at all levels and take prompt corrective measures.

Постановка проблеми. Реальність, що формується в умовах стрімкого розвитку сучасного суспільства, наукових та освітніх технологій, змінює традиційне сприйняття викликів у суспільстві

і в системі освіти, що зумовлені причинами природного, техногенного, соціального або воєнного характеру. Глобалізація, офшорний аутсорсинг і франчайзинг змінюють природу виробничих

інституцій та їх вимог щодо фахових компетентностей і досвіду працівників у будь-якій сфері економіки. Керівники різних інституцій очікують, що навчання персоналу зумовить суттєве зростання ефективності й продуктивності їх виробничого та інтелектуального потенціалу. Водночас новітні методики організації освітнього процесу потребують розуміння природи їх використання на основі системного аналізу та оцінювання ефективності в процесі підготовки кваліфікованих фахівців для найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави: економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної, аграрної, будівельної, машинобудівної, аграрної галузей та галузі сфери послуг.

Реформи, що проводяться в системі професійної (професійно-технічної) освіти, згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 р. № 419-р, є важливою складовою розвитку професійної (професійно-технічної) освіти, а запровадження децентралізації, осучаснення змісту та якості освіти, розвиток партнерства, а також популяризація професійної освіти – визнано основними вимогами для створення ефективної системи підготовки кваліфікованих кадрів відповідно до вимог суспільства, державної економіки, потреб особистості та забезпечення національної системи стійкості щодо основних напрямів розвитку держави в умовах воєнного і повоєнного часу.

Запровадження на основі національного та міжнародного досвіду технологій змішаного навчання зумовлене сприяти створенню необхідних умов для забезпечення належного рівня підготовки кваліфікованих робітників шляхом поєднання інноваційних форм і методів очної форми професійного (професійно-технічного) навчання, використання цифрових технологій та онлайн-освіти, що дозволить забезпечити здобувачам освітніх послуг швидку адаптивність до освітнього процесу, ефективно реагування та відновлення власного потенціалу в умовах різних викликів сучасного світу і кризових ситуацій [4]. Водночас варто наголосити, що чинне законодавство України не передбачає змішаної форми здобуття освіти як такої, тож якщо у закладі освіти організоване змішане навчання, то форма здобуття освіти є очною з використанням технологій дистанційного навчання або дистанційною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідея введення в освітній процес елементів змішаного навчання з'явилася в дискурсах науковців (О. Барна, К. Бугайчук, С. Березенська, О. Колгатін, В. Кухаренко, Н. Морзе, М. Олійник,

Т. Олійник, Л. Карташова, І. Регейло, О. Стрижак, Н. Рашевська, О. Рибалко, Є. Смирнова-Трибульська, А. Стрюк, Г. Ткачук та ін.) на початку XXI століття. Цей процес був зумовлений певними недоліками дистанційної освіти, що стали проявлятися в результатах якості навчання, через низьку мотивацію здобувачів освіти до опанування навчального матеріалу, через неналежний рівень самоконтролю, віддаленість та ізоляваність від академічної групи, недостатню педагогічну підтримку тощо. Виходячи з таких обставин, виникла необхідність удосконалення діючої системи дистанційного навчання через введення в освітній процес додаткових контактних годин, тобто перетворення парадигми дистанційної освіти в парадигму змішаного навчання з метою поліпшення процесу і результатів дистанційної підготовки кадрів. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених змішаному навчання, ще багато питань залишаються невирішеними. З огляду на це **метою розвідки** є розкриття сутності поняття «змішане навчання», сучасних підходів та моделей його реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прогресивний розвиток освітніх технологій та розробка альтернативних методів навчання і викладання створили передумови для більш ефективної й дієвої реалізації навчальних ресурсів, які дозволяють поліпшити взаємодію здобувачів освіти та педагогів за допомогою сучасних освітніх методик, і характеризуються впровадженням в навчальний процес гнучких інноваційних технологій навчання. Загальна доступність інтернету розширила освітні можливості як для здобувачів освіти, так і для викладачів.

Удосконалення різних форм очної й дистанційної освіти шляхом поєднання аудиторної роботи, дистанційних та електронних технологій започаткувало створення нової сучасної освітньої парадигми – змішаного навчання (*blended learning*), що має поєднувати переваги аудиторної роботи і он-лайн освіти.

Зародження системи змішаного навчання пов'язується з компанією *Interactive Learning Centers*, яка запропонувала своїм здобувачам освіти можливість опанування 220 навчальних курсів не лише дистанційного, а й вивчення окремих дисциплін із використанням методики змішаного навчання. Серед перших публікацій з проблематики реалізації змішаного навчання можна назвати статтю нідерландських науковців *Betty Collis, Huib Bruijstens and Jan Kees der van Veen* (2003) [7], де було проаналізовано переваги змішаного навчання в Центрі технічного навчання Philips, що відповідає за професійну підготовку наукового персоналу дослідницьких лабораторій Philips в усьому світі. У праці були розгля-

нуті питання необхідності еволюції освіти в бік більш гнучкого навчання за необхідності надання доступу до навчальних курсів великій кількості учасників з віддалених місць та потребі постійно оновлювати навчальний матеріал, описуються та оцінюються різні моделі змішаного навчання, які підтримує веб-система управління курсами, і докладно описується один з курсів.

На ранніх етапах розвитку термін змішане навчання трактувався по-різному, Oliver and Trigwell (2005) стверджували, що інтерпретувати термін змішане навчання можна по-різному, залежно від того, які складові поєднуються в навчальному процесі. З поширенням інноваційних освітніх технологій та їх доступністю сутність дефініції «змішане навчання» значно розширилася і передбачає застосування різних форм і методів навчання в поєднанні з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та різних мережеских платформ.

Водночас на даний час не існує єдиного визначення, яке охоплювало б всі аспекти сутності системи змішаного навчання, особливо, враховуючи її постійний розвиток в практиці науковців, педагогів та освітніх інституцій. Крім дефініції «змішане навчання» дослідниками даного питання використовуються й інші терміни: «гібридне навчання», «комбіноване навчання», «інтегративне навчання», «багатометодне навчання» тощо. Усі ці підходи стосуються інтеграції або «змішування» різних форм і методів електронної та очної освіти.

Переклад терміна *blended learning* у різних вітчизняних дослідників інтерпретується в двох варіантах: як «змішане навчання» і як «комбіноване навчання». Усе ж Міністерства освіти і науки України використовує перше трактування терміну, що представлено, зокрема, в рекомендаціях Міністерства щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти (2020), рекомендаціях Державної служби якості освіти України (2022) та в інших офіційних джерелах.

Для єдиного підходу в трактуванні сутності терміну змішане навчання, можна скористатися визначенням, наведеним в Рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти (2020), де змішане навчання визначається як підхід, педагогічна й технологічна модель, методика, що поруч із онлайн-технологіями спирається також і на безпосередню взаємодію між здобувачами освіти та викладачами в аудиторії.

Також можна орієнтуватися на трактування сутності змішаного навчання, що представлено в рекомендаціях Державної служби якості освіти України, де змішане навчання визначається «як навчання, за якого частина пізнавальної діяльно-

сті учнів відбувається на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а інша – у самостійній роботі з електронними ресурсами» [3].

При цьому, зазначається, що є кілька варіантів «змішування»:

- 1) «поєднання очної форми із дистанційною;
- 2) поєднання різних форматів навчання у межах одного класу (основне очне навчання із використанням технологій дистанційного навчання та різних форм роботи з електронними ресурсами, онлайн-курсами тощо);
- 3) поєднання самостійного навчання та співпраці в класі;
- 4) змішування основного навчального контенту (підручників та навчальних матеріалів) із зовнішніми матеріалами (електронними ресурсами)» [3].

Найбільш застосованою в Україні наразі є практика поєднання очної форми із дистанційною.

У багатьох наукових дослідженнях з проблематики змішаного навчання зазначається, що основна мета реалізації змішаного навчання полягає в тому, щоб очна та дистанційна форми навчання і викладання взаємодоповнювали одна одну, поєднуючи переваги кожної з цих форм.

Змішане навчання може поєднувати, здавалося б, протилежні підходи, такі як формальна та неформальна освіта, очне навчання і онлайн практику, цілеспрямоване педагогічне керування та опору на самовизначення, а також цифрові довідкові матеріали й колегіальні зв'язки, для досягнення поставлених індивідуальних та організаційних цілей.

Сучасні підходи до реалізації змішаного навчання передбачають поєднання різних форм і методів організації освітнього процесу для досягнення мети навчання та отримання найкращих результатів освіти. Змішаний підхід до організації навчального процесу доповнює традиційну міжособистісну взаємодію в класі соціальною онлайн-взаємодією, використовуючи переваги технологій, якими можуть користуватися всі учасники освітнього процесу. Для кращої доступності та мотивації здобувачів освіти в системі змішаного навчання можливе застосування таких популярних соціальних мереж як Twitter, Skype, Facebook, різноманітні блоги та You Tube. Таким чином, з метою удосконалення процесу передачі та засвоєння знань, підвищення мотивації всіх учасників освітнього процесу в плані виконання поставлених дидактичних завдань, певні види аудиторної навчальної роботи цілком можна перенести в онлайн простір, використовуючи сучасні освітні та соціальні інформаційно-комунікаційні технології.

Як показує практичний досвід (Bonk, C. J., & Graham, C. R.) [5], змішане навчання може бути

реалізоване в навчальному процесі на чотирьох рівнях:

- 1) на рівні навчальної діяльності, коли в межах одного заняття педагог застосовує різні методики очного, електронного та дистанційного навчання;
- 2) на рівні навчальної дисципліни /курсу;
- 3) на рівні освітньої програми;
- 4) на рівні закладу освіти (тобто на інституційному рівні).

Змішане навчання на рівні діяльності застосовується, зазвичай, коли освітній процес проводиться в очній формі із застосуванням технологій електронного/віртуального або ж дистанційного навчання.

Застосування технологій змішаного навчання на рівні дисципліни/курсу вважається однією із найбільш поширених практик. Тут, залежно від специфіки навчального матеріалу та характеру навчальної діяльності щодо його засвоєння, застосовується поєднання очної форми проведення навчальних занять і дистанційної. При цьому дистанційні навчальні технології можуть використовуватися під час проведення очних занять як допоміжний контент в синхронному режимі, а можуть застосовуватися для організації відповідних видів занять дистанційно, в режимі онлайн. Поєднання в межах одного навчального курсу очної та дистанційної форм навчання має відповідно відображатися в розкладі і не перетинатися в часі.

Змішане навчання на рівні освітньої програми [8] реалізується шляхом поєднання в межах певної ступеневої освітньої програми очної та дистанційної форм навчання для різних дисциплін. При цьому вибір очної або дистанційної форми опанування дисциплін в межах освітньої програми можуть здійснювати як здобувачі освіти, так і адміністрація закладу при плануванні освітнього процесу за цією програмою.

Змішане навчання на інституційному рівні передбачає застосування різних моделей змішаного навчання на рівні закладу освіти для всіх освітніх програм, які пропонуються в цьому закладі для опанування здобувачам освіти.

Досвід вітчизняних та іноземних науковців, які досліджують питання реалізації технологій змішаного навчання [2], дозволяє визначити різні моделі організації процесу підготовки фахівців у змішаному форматі, зокрема такі, як: модель додаткових можливостей (Supplemental Model), змінна модель (Replacement Model) та емпоріум модель (Emporium Model).

Модель додаткових можливостей базується на структурі навчальних курсів, що використовується в системі традиційної освіти, а інформаційно-комунікаційні технології застосовуються як додатковий допоміжний ресурс, що дозволяє активізувати освітній процес і поглибити навчальні

та викладацькі можливості учасників освітнього процесу. Модель додаткових можливостей може бути використана як в очному, так і дистанційному навчанні, компоненти навчального курсу мають бути сплановані так, щоб доповнювати аудиторні заняття та розширювати освітні можливості поза аудиторної роботи. Застосування моделі додаткових можливостей в змішаному навчанні може набувати різних форм і служити різним навчальним цілям, зокрема для:

- поліпшення взаємодії учасників освітнього процесу шляхом застосування інтернет-ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій;
- підвищення ефективності використання навчального часу шляхом демонстрації ключових концепцій, практичних прикладів або базових матеріалів в інтернеті;
- актуалізації набутих знань шляхом повторення важливих визначень, технік, прийомів тощо за допомогою презентаційних інформаційно-комунікаційних та інтернет технологій;
- повторення та закріплення навчального матеріалу шляхом демонстрації структурно-логічних схем, тематичних презентацій тощо.

Водночас, використовуючи в освітньому процесі модель додаткових можливостей, важливо не збільшувати навчального навантаження студентів через залучення додаткових обсягів навчального матеріалу.

Змінна модель в системі змішаного навчання ґрунтується на зміні таких складових традиційної дидактики:

- 1) частин аудиторної роботи на дистанційне навчання;
- 2) структури навчального заняття в очному форматі: час заняття більше орієнтується на активні та інтерактивні методи навчання і суб'єктно-суб'єкту взаємодію між учасниками освітнього процесу, що не просто реалізувати у дистанційному форматі через обмеженість невербальної комунікації.

Змінна модель вважається однією з найбільш популярних і практичних моделей в системі змішаного навчання, тому що при плануванні і розробці курсів змішаного навчання є можливість уникнути перевантаження здобувачів освіти шляхом:

- скорочення аудиторної роботи (перебування в класі або на робочому місці);
- використання мікро-лекцій, що дозволяє стисло доводити лекційні матеріали до здобувачів освіти;
- ефективному використанні часу як під час аудиторної роботи, так і онлайн навчання за допомогою застосування активних та інтерактивних методик, аудіо- та відео-матеріалів, кейс- методів тощо;
- активне залучення студентів до самостійної роботи над змістом курсу як під час аудиторної роботи, так і в онлайн-середовищі.

Емпоріум модель змішаного навчання передбачає заміну всієї або певної частини аудиторної роботи на роботу в електронному форматі у спільному навчальному просторі на спеціальній онлайн платформі закладу освіти та у спеціально обладнаних комп'ютерних класах, де здобувачі освіти отримують доступ до матеріалів онлайн-курсів. Наприклад, передбачає переведення всієї теоретичної (лекційної) підготовки в навчальний ресурсний центр з інтерактивним програмним забезпеченням та індивідуальною допомогою за запитом.

В Емпоріум моделі важливо мати якісне навчально-методичне і програмне забезпечення, включаючи інтерактивні навчальні посібники, практичні вправи, висвітлення актуальних проблемних питань, а також онлайн-вікторини та тести. Такий формат освіти має забезпечувати широкий спектр можливостей для підключення – комп'ютери, бездротові з'єднання, легкий доступ до всіх онлайн матеріалів освітньої програми, модульні ресурси тощо – і сприяти спільному навчанню в електронному середовищі.

Емпоріум модель дозволяє здобувачам освіти обирати різні види навчальних матеріалів, залежно від індивідуальних особливостей та особистих потреб, і працювати з ними в зручному режимі. Передбачені також і групові заняття очно чи онлайн, які допомагають відпрацьовувати командну взаємодію здобувачів освіти та викладачів.

В Емпоріум моделі передбачені обов'язкові контактні години (наприклад, мінімум 4 години на тиждень), що дозволяє підтримувати належну виконавську дисципліну здобувачів освіти, мати з ними зворотній зв'язок при контролі якості знань та оперативно консультувати, відповідати на питання. Контактні години можуть плануватися як адміністрацією закладу, так і викладачами або здобувачами освіти.

В Емпоріум моделі створюється також кадрова спільнота, яка об'єднує викладачів, допоміжний персонал та інших осіб, дотичних до навчального процесу, які мають безпосередньо реагувати на конкретні потреби здобувачів освіти та спрямовувати їх до ресурсів, на яких вони можуть навчатися.

Перенесення аудиторної роботи в електронне середовище в Емпоріум моделі, передбачає:

1) заохочення самостійної роботи здобувачів освіти під керівництвом викладача, тьютора або іншою педагогічною підтримкою, яка доступна в навчальному просторі Емпоріуму;

2) гнучкий графік освітнього процесу в зручний для здобувачів освіти час;

3) сприяння співпраці між здобувачами освіти під час практико-орієнтованого навчання;

4) ефективно використання навчальних площ та ресурсів закладу освіти для поліпшення умов навчання;

5) перегляд та удосконалення ефективності традиційних навчальних матеріалів.

Представлені моделі є найбільш поширеними моделями змішаного навчання в професійній освіті, проте існує ряд інших класифікацій і модифікацій моделей змішаного навчання, деякі з яких перетинаються з однією або декількома наведеними моделями (моделлю додаткових можливостей (Supplemental Model), змінною моделлю (Replacement Model) та емпоріум моделлю (Emporium Model).

Проте існує ряд інших класифікацій і модифікацій моделей змішаного навчання. Так, на сайті Державної служби якості освіти України [3] представлені і рекомендуються для використання освітня спільнотаю при організації навчального процесу в умовах обмежених можливостей проведення очного навчання такі моделі змішаного навчання, як ротаційна модель (Rotation model), гнучка модель (Flex model), модель самостійного змішування (Self-Blend model) та модель збагаченого віртуального середовища (Enriched Virtual model). Ці моделі організації змішаного навчання пропонуються освітянам американськими дослідниками Майклом Хорном (Michael B. Horn) та Гізер Стейкер (Heather Staker) в книзі Класифікація K–12. Змішане навчання [6, с. 2]. Сутнісні характеристики зазначених моделей, коротко можна розкрити наступним чином.

Ротаційна модель орієнтована на зміну різних форм організації освітнього процесу залежно від особливостей навчального матеріалу дисципліни, контингенту здобувачів освіти, їх індивідуальних особливостей та матеріально-технічної бази закладу освіти.

Як показує практичний досвід, українські заклади освіти найчастіше використовують ротаційну модель як основну, або як одну із компонентів змішаного навчання [3], враховуючи при цьому алгоритм ротації учнів та кількість здобувачів освіти, які будуть навчатись очно у відповідності до місткості аудиторного фонду, захисних споруд та інших чинників, що визначають якість навчання та безпеку учасників освітнього процесу.

Гнучка модель скеровує учасників освітнього процесу на проведення різних форм навчальної роботи зі здобувачами освіти за індивідуальним, гнучким графіком у режимі онлайн як вдома, так і в закладі освіти. Викладач при цьому, має виконувати функції фасилітатора і тьютора одночасно.

Застосування моделі самостійного змішування дозволяє здобувачам освіти якнайкраще організувати паралельне опанування двох навчальних дисциплін (або ж навіть освітніх програм), однієї в очному форматі, іншої – в дистанційному; надає можливість одночасно з навчанням за основною освітньою програмою поглиблено вивчати

ті чи інші курси, поєднувати формальну освіту з неформальною або ж інформальною, здобувати додаткову кваліфікацію без відриву від навчального процесу тощо.

При використанні в освітньому процесі моделі збагаченого віртуального середовища передбачається, що дистанційне навчання буде «збагачуватися», доповнюватися очними консультаціями або певними видами аудиторних навчальних занять.

Застосування змішаного навчання в освітньому процесі передбачає певні етапи адаптації відповідної моделі в системі освіти і зокрема:

- при введенні системи змішаного навчання необхідно забезпечити вирішення питань доступності та ефективності технологій, форм і методів навчання, що будуть використовуватися, для всіх учасників освітнього процесу;

- підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок введення освітніх технологій, які розширюють навчальний і організаційний потенціал педагога;

- удосконалення якості освітніх послуг за рахунок поєднання всіх переваг очної, віртуальної та дистанційної освіти.

Вибір моделі змішаного навчання для використання в освітньому процесі закладу освіти має здійснюватися адміністрацією закладу з урахуванням наявних можливостей та за узгодженням з усіма учасниками освітнього процесу шляхом [3]:

- 1) відкриття нових форм здобуття освіти; За потреби, згідно з чинним законодавством України та на підставі рішення педагогічної ради заклад професійної (професійно-технічної) освіти може відкрити нові форми підготовки фахівців: денна, вечірня (змінна), очно-заочна, дистанційна, мережева, екстернатна форми навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами [1];

- 2) відкриття дистанційних класів у закладі освіти, якщо є потреба навчатися дистанційно, або у змішаному ротаційному форматі;

- 3) розподілу учнів на підгрупи для ротації з урахуванням особливостей освітньої програми, умов та обмежень, у яких працює заклад освіти. На практиці застосовують різні варіанти ротації в змішаному форматі [3]:

- чергування початкових і старших курсів здобувачів освіти;

- чергування паралельних груп / класів;

- поділ групи / класу на 2-3 підгрупи; чергування підгруп. Групи / підгрупи можуть навчатись очно тиждень через тиждень або день через день тощо.

- проведення частини теоретичних уроків постійно в очному форматі, а частини практико-орієнтованих – повністю в дистанційний формат тощо;

- 4) організації навчального процесу за індивідуальними навчальними планами (індивідуальними

освітніми траєкторіями) у разі необхідності забезпечення для деяких здобувачів освіти особливих умов підготовки.

В умовах реалізації змішаного навчання, важливе місце займає менеджмент освітньої діяльності, що полягає в реалізації класичної моделі управлінського циклу:

- I – визначенні мети, стратегії дій, конкретних завдань для досягнення поставлених цілей;

- II – прийняття рішення щодо оптимальних дій і заходів для досягнення поставлених завдань;

- III – розподіл завдань між виконавцями, забезпечення умов для ефективної роботи, координація та регулювання процесу виконання поставлених завдань, контроль якості виконавської діяльності;

- IV – підведення підсумків діяльності шляхом зіставлення запланованих та отриманих результатів, відкриття нових проблемних ситуацій, проведення коригувальних дій.

Це стосується і визначення моделі змішаного навчання, і ресурсного забезпечення функціонування цієї моделі, проведення відповідних організаційних процедур серед учасників освітнього процесу, моніторингу ефективності реалізації освітнього процесу на всіх його рівнях та проведення оперативних коригувальних заходів.

Відповідальне ставлення до впровадження змішаного навчання в професійній освіті з урахуванням напрацьованого національного та міжнародного досвіду у воєнний і повоєнний час дозволить створити необхідні умови для забезпечення належного рівня підготовки кваліфікованих фахівців шляхом поєднання інноваційних форм і методів очної форми професійного навчання, використання цифрових технологій та онлайн-освіти, дозволить забезпечити здобувачам освітніх послуг швидку адаптивність до освітнього процесу, ефективно реагування та відновлення власного потенціалу в умовах різних викликів сучасного світу і кризових ситуацій.

Висновки. Активне застосування та розвиток системи змішаного навчання в закладах освіти України пов'язані з епідеміологічною ситуацією COVID-19 (2020–2022) та військовими діями на території нашої держави. Серед очевидних переваг даної форми навчання можна назвати її гнучкість і зручність, людиноцентризм, широку доступність до навчальних та інформаційних онлайн-ресурсів, ефективну комунікацію та співробітництво тощо. Водночас для ефективної організації змішаного навчання адміністрація закладу має обрати та адаптувати певну модель даної форми навчання, яка буде оптимальною для усіх учасників освітнього процесу, а викладацький склад вмiло володіти сучасними методами навчання. З огляду на це перспективи подальших досліджень автори вбачають в аналізі форм та методів змішаного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [The Law of Ukraine ‘On Professional (Vocational) Education’]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: навчально-методичний посібник / О. Пасічник, Ю. Єлфімова, Х. Чушак, О. Шинаровська, А. Донець. Київ, 2021. 92 с. URL: <http://surl.li/avizy>.
3. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>.
4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>.
5. Bonk, C. J. & Graham, C. R.(2006). Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs. San. Francisco, CA: Pfeiffer Publishing. URL: https://books.google.com.ua/books?id=2u2TxK06PwUC&pg=RA1-PA22&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.
6. Classifying K–12 Blended Learning By Heather Staker and Michael B. Horn, 2012. P. 2. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED535180.pdf>.
7. Collis, B., Bruijstens, H., van Veen, J.Kd.: Course redesign for blended learning: modern optics for technical professionals. International Journal of Continuing Engineering Education and Life Long Learning 13(1–2), 22–38 (2003). URL: <https://doi.org/10.1504/IJCEELL.2003.002151>.
8. Ross, B. & Gage, K. (2006). Global perspectives on blended learning: Insight from WebCT and our customers in higher education // C.J.Bonk, & C.R.Graham (Eds.), Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs, San Francisco : Pfeiffer. (pp. 155–168).
9. Teaching with Technology, L&S Learning Support Services. Steel Wagstaff; Jonathan Klein; David Macasaet; Chad Shorter; Theresa Pesavento, URL: <https://wisc.pb.unizin.org/teachingwithtech/chapter/blended-learning-models-examples/>.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Zmishane navchannia u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk [Blended learning in vocational (vocational-technical) education institutions: a study guide] / O. Pasichnyk, Y. Yelfimova, H. Chushak, O. Shynarovska, A. Donets. Kyiv, 2021. 92 s. URL: <http://surl.li/avizy>
3. Zmishane navchannia: yak orhanizuvaty yakisnyi osvitnii protses v umovakh viiny [Blended learning: how to organise a quality educational process in times of war]. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>
4. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity «Suchasna profesiina (profesiino-tekhnicna) osvita» na period do 2027 roku [On approval of the Concept of Implementation of the State Policy in the Field of Vocational Education and Training ‘Modern Vocational Education and Training’ for the period up to 2027]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>.
5. Bonk, C. J. & Graham, C. R.(2006). Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs. San. Francisco, CA: Pfeiffer Publishing. https://books.google.com.ua/books?id=2u2TxK06PwUC&pg=RA1-PA22&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false
6. Classifying K–12 Blended Learning By Heather Staker and Michael B. Horn, 2012. P.2. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED535180.pdf>
7. Collis, B., Bruijstens, H., van Veen, J.Kd. (2003). Course redesign for blended learning: modern optics for technical professionals. International Journal of Continuing Engineering Education and Life Long Learning 13(1-2), 22–38. URL: <https://doi.org/10.1504/IJCEELL.2003.002151>
8. Ross, B. & Gage, K. (2006). Global perspectives on blended learning: Insight from WebCT and our customers in higher education // C.J.Bonk, & C.R.Graham (Eds.), Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs, San Francisco: Pfeiffer. (pp. 155–168).
9. Teaching with Technology, L&S Learning Support Services. Steel Wagstaff; Jonathan Klein; David Macasaet; Chad Shorter; Theresa Pesavento, URL: <https://wisc.pb.unizin.org/teachingwithtech/chapter/blended-learning-models-examples/>